

В. О. Романишин,
к. е. н., доцент кафедри корпоративних фінансів і контролінгу,
ДВНЗ "Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана"
Г. В. Уманців,
к. е. н., доцент кафедри обліку та оподаткування
Київського національного торговельно-економічного університету
І. В. Сясько,
здобувач освітнього ступеня "Магістр" за програмою "Фінансовий менеджмент у сфері
бізнесу", ДВНЗ "Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана"

DOI: 10.32702/2306-6814.2018.22.70

АКТИВІЗАЦІЯ КРЕДИТУВАННЯ СУБ'ЄКТІВ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

V. Romanyshyn,
PhD of economics, associate professor, associate professor of department of Corporate Finance and Controlling,
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman
H. Umantsiv,
PhD of economics, associate professor, associate professor of department of Accounting and Taxation,
Kyiv national university of trade and economics
I. Sias'ko,
student of a Master's degree program "Financial management in business",
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

ACTIVATION OF LENDING TO SMALL AND MEDIUM ENTERPRISES IN UKRAINE

Проаналізовано стан кредитування суб'єктів малого та середнього підприємництва. Розглянуто домінуючі формування програм кредитування в Україні. Розкрито світовий досвід кредитування малих та середніх підприємств. Визначено напрями активізації процесів кредитування суб'єктів малого та середнього підприємництва в Україні. Зроблено висновок про те, що заходи з удосконалення кредитування малих та середніх підприємств можуть передбачати розвиток спеціалізованих он-лайн-платформ, через які підприємці зможуть отримувати позики; використання інновацій у сфері кредитування, а саме: поширення краудфандингових майданчиків; організацію консультаційної допомоги та навчання основам ведення власної справи; здійснення заходів щодо усунення адміністративних бар'єрів функціонування; створення єдиного масиву із систематизованою інформацією про ділову репутацію підприємств, який би був сегментований за класами для оцінки ризиків при укладанні кредитної угоди.

The growth of small and medium-sized enterprises for a long time remains a crucial trend in developed countries. In the conditions of European integration of Ukraine, the strategic goal of state policy is to ensure the sustainability and support of small and medium enterprises, rational use the factors of economic success as in foreign countries. In the article it's determined that the dynamic development of small and medium enterprises is impossible without active credit support. Nevertheless, entrepreneurs are forced to be constantly in search of alternative sources of crediting now because Ukrainian banks concentrated their lending programs to short-term high-income products. Moreover, the demand for bank credit by small and medium enterprises is growing.

The authors analyzed the problems and directions of activation of crediting to small and medium enterprises in Ukraine. It was established that the main problem of small and medium enterprises is shortage and high cost of credit resources. High credit risks and the unstable situation in the markets hinder active bank crediting to small businesses at rates commensurate with large business loans. The article states that banks are also not able to quickly assess the credit risk of borrowers due to inadequate level of transparency of financial reporting and centralized monitoring of credit histories. At the same time, enterprises stably increase the size of extended loans on the balance sheet of banks, which significantly affects the quality of debt servicing.

On the basis of analysis, it was concluded that improvement measures of crediting of small and medium enterprises could include the development of specialized online platforms through which entrepreneurs will be able to receive loans; the applying of innovations in the field of crediting, namely, the spreading of crowdfunding platforms; organization of consulting and training in the basics of doing business; implementation measures of removing administrative barriers; creation of a unified array with systematic information about business reputation of enterprises, which would be segmented into classes to assess risks when entering into a loan agreement.

Ключові слова: кредитування, кредитоспроможність, кредитні ризики, кредитні гарантії, мале та середнє підприємництво, банківська установа.

Key words: crediting, creditworthiness, lending, credit risks, loan guarantees, small and medium business, banking institution.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Розвиток малого та середнього підприємництва (далі — МСП) у розвинених країнах протягом тривалого періоду є однією з визначальних тенденцій. Оскільки інтеграція України до Європейського Союзу залишається стратегічною метою державної політики, важливим фактором при цьому є забезпечення стійкості та підтримки суб'єктів МСП на основі раціонального використання світового досвіду. Очевидно, що динамічний розвиток МСП неможливий без активної кредитної підтримки. Проте наразі підприємці змушені постійно перебувати у пошуках альтернативних банківському кредиту джерел фінансування оскільки українські банки сконцентрували свої кредитні програми на короткострокових високодохідних продуктах. При цьому попит на послуги банківського кредитування з боку МСП постійно зростає. З огляду на це актуальним, як у теоретичному вимірі, так і у практичному аспекті є дослідження проблем та напрямів активізації кредитування суб'єктів МСП в Україні.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Вагомий внесок у теоретичну розробку напрямів розвитку проблем кредитування МСП зробили такі вчені, як З. Варналій [21], О. Єфремова [8], Н. Меджибовська [12], І. Брітченко [22], Є. Поліщук [20], А. Степура [15], О. Донець [10], Л. Лукашкова [11], Н. Волкова [7], І. Стояненко [9] та інші.

У працях багатьох вчених висвітлено перспективи застосування досвіду зарубіжних країн щодо розвитку МСП, виявлено головні проблеми, з якими зіштовхуються суб'єкти МСП, здійснено теоретичну розробку основних механізмів активізації фінансово-кредитної підтрим-

ки МСП. Водночас недостатньо дослідженими залишаються проблеми впровадження оптимального комплексу заходів, спрямованих поліпшення умов розвитку середовища банківського кредитування МСП, альтернативні джерела залучення коштів і шляхи вирішення проблем фінансування і кредитування.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є аналіз стану розвитку кредитування МСП України, оцінка потенційних джерел фінансування малих підприємств в Україні та визначення напрямів розвитку державної підтримки активізації співпраці банківських установ та суб'єктів підприємництва.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Саме малими та середніми підприємствами створюється більша частина валового внутрішнього продукту в країнах із розвинутими ринковими відносинами, а такі переваги малого бізнесу як мобільність, здатність швидко пристосуватися до змін споживчого попиту, гнучкість, раціональна організаційна структура, оперативність в освоєнні випуску нової продукції малими партіями, невисокі експлуатаційні витрати, свідчать про їхній високий потенціал у забезпеченні можливостей подолання наслідків фінансово-економічної кризи, забезпеченні зайнятості працездатної частини населення та сприянні економічному зростанню.

Аналіз світового досвіду дає змогу дійти висновку, що МСП є рушійним інституційним сектором економіки, що забезпечує працевлаштування усіх верств населення, їх соціальну захищеність та впевненість у майбутньому. Економічне зростання будь-якої країни та розвиток МСП полягає в стабільному і водночас деше-

Рис. 1. Фінансові результати до оподаткування підприємств України з розподілом на великі, середні та малі у 2017 р.

Джерело: складено авторами на основі джерела [14].

вому фінансуванні, у чому переконані більшість зарубіжних та вітчизняних експертів і науковців.

Стимулювання розвитку малого підприємництва спроможне сприяти підвищенню ефективності функціонування національної економіки, розв'язанню цілому ряду таких соціальних проблем, як проблеми безробіття завдяки створенню нових робочих місць, а також запобігання амплітуді циклічних спадів і структурних диспропорцій в економіці [1, с. 113].

В Україні 2 млн малих і середніх підприємств становлять 99,8% всіх підприємств у державі. При цьому частка МСП у ВВП України у 2017 році досягла 59%. Це мало, якщо порівнювати з країнами, де цей сектор бізнесу становить 80% внутрішнього валового продукту. Ця тенденція засвідчує і позиція України у рейтингах легкості ведення бізнесу. Так, у рейтингу Doing Business 2019 Україна посіла 71 місце з 190 країн світу, однак за останні шість років наша країна в цьому рейтингу піднялася на 39 позицій [3].

Загальновідомо, що успішний розвиток МСП більшою мірою залежить від його забезпеченості фінансовими ресурсами як довгострокового, так і короткострокового характеру. Серед джерел фінансових ресурсів малих та середніх підприємств банківські кредити за статистикою займають третє місце після прибутків від діяльності суб'єктів підприємництва та особистих коштів засновників.

Аналіз фінансових результат до оподаткування підприємств України за підсумками 2017 року засвідчує, що серед малих підприємств загальна сума збитків на 16,79% менша, ніж загальна сума фінансових результатів, відображених у прибутках (рис. 1). І хоча загальна сума прибутків малих і середніх підприємств дещо перевищує суму збитків, однак, ці дані яскраво свідчать про недостатню можливість фінансування МСП за рахунок власних коштів. За даними спільного дослідження ЛІГА:ЗАКОН та ЕВА в рамках проекту Unlimit Ukraine успішні суб'єкти МСП активно реінвестують кошти в працівників, чим підвищують рівень культури підприємництва в країні [5].

У той же час головною проблемою МСП є дефіцит та висока вартість кредитних ресурсів. Як свідчать дані Індексу настроїв малого бізнесу, визначеного у ході спільного дослідження ЛІГА:ЗАКОН та ЕВА в рамках проекту Unlimit Ukraine, 82% опитаних компаній потребують кредитних коштів, 65% відзначають складнощі із залученням кредитів, а 15,5% — неможливість їхнього залучення [5]. Чи не єдиною позитивною динамікою є те, що окремі банки обирають МСП пріоритетним напрямом своїх бізнес-стратегій, вважаючи його драйвером зростання через оперативну адаптацію до змін ринкового середовища.

Таким чином, питання залучення фінансування для свого розвитку, у тому числі й кредитів, зали-

Таблиця 1. Умови кредитування підприємств малого та середнього бізнесу України вітчизняними банками, %

№ п/п	Банк	Ставка (річна)	Разова комісія від суми	Щомісячна комісія	Перший внесок	Реальна ставка
1	Ощадбанк	17,50	0,2	—	25 і >	17,87
2	Кредобанк	17,90	0,5	—	10 і >	18,82
3	Credit Agricole	17,00	1,0	—	25 і >	18,85
4	ПриватБанк	19,00	0	—	≥0	19
5	Укрексімбанк	17,52	—	0,10	≥0	19,72
6	МТБ Банк	21,00	1,5	—	≥0	23,77
7	Гаскомбанк	24,00	1,0	—	20 і >	25,78
8	БТА Банк	26,00	1,0	—	≥0	27,78

Джерело: складено авторами на основі джерела [2].

Таблиця 2. Інструменти отримання позикових коштів для МСП

№	Інструмент	Застосування	Переваги	Недоліки
1	Інвестиційний кредит	Розширення виробничих потужностей, реалізація нових проектів, технічне переозброєння, реконструкція, інвестування задля задоволення вимог державних органів	Диференціація умов кредитування, існує опція відстрочки погашення основного боргу	Ризиковість, оскільки відсотки за кредит та основну суму боргу треба повертати незалежно від поточної прибутковості
2	Кредити на поточну діяльність	Поповнення оборотних коштів підприємства, купівля рухомого майна	Підвищується фінансова стійкість підприємства за рахунок маневреності оборотних коштів, водночас щомісячні кредитні виплати повинні складати не більше половини чистого прибутку компанії	Максимальний термін надання таких кредитів обмежується трьома роками
3	Комерційна іпотека	Купівля об'єктів нерухомості	Можливість в дану точку часу отримати право власності, присутнє страхування ризиків втрати цього права	Невиправдано велика кількість вимог іпотечних банків до позичальника
4	Лізинг	Використання сучасніших технологій, нової техніки	Стабільність платежів (менший тиск інфляції), цілковите фінансування основних фондів, порівняно з іншими інструментами, просте оформлення та мінімальний перелік необхідних фінансових документів	Складна організація процесу лізингової угоди, можливість легкого вилучення лізингового майна у випадках порушення умов договору і великий обсяг вкладень власних коштів (20-30% від вартості майна)
5	Факторинг	Погашення заборгованості кредиторів компанії-позичальника	Додаткова можливість розширити об'єм продажів та отримати допомогу від фактора в управлінні дебіторською заборгованістю	Суперечності в законодавстві України щодо безрегресного договору факторингу

Джерело: складено авторами самостійно.

шається актуальним для більшості вітчизняних підприємців, оскільки в Україні наразі практично відсутні вигідні програми кредитування. Реалії українського банківського сектору є інакшими, оскільки вітчизняні банки переважно зосереджуються на стабілізації своїх кредитних портфелів, фокусуючи свою увагу на інших видах доходів, окрім кредитування. На початок 2018 р. питома вага кредитів для МСП у загальному обсязі кредитного портфеля банків є незначною (близько 6 %) [6].

На перших місцях рейтингів кредитування МСП станом на вересень 2018 р. розмістилися державні фінансові установи (табл. 1).

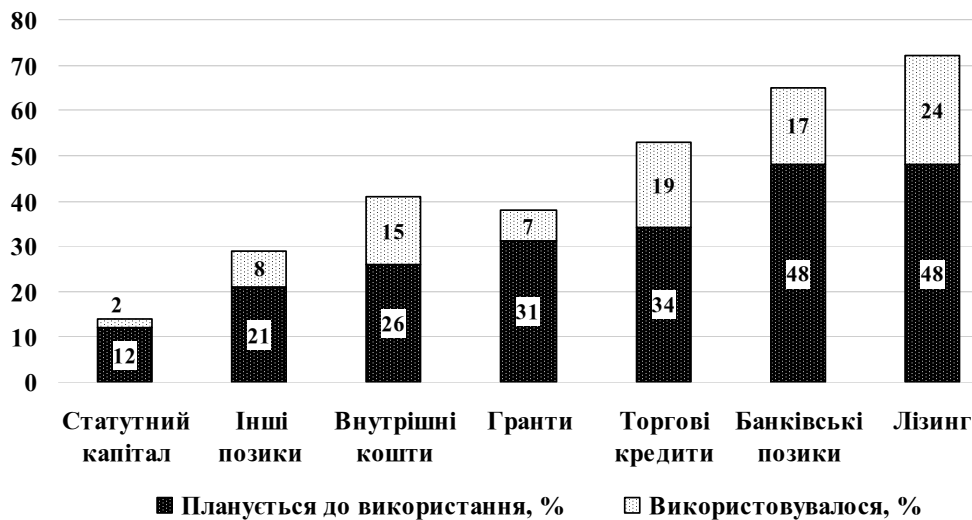
Як бачимо, за рейтингом реальної ставки (номінальної, яка скоригована на розмір разової та щомісячної комісії, якщо такі наявні), відсоток, що пропонується банками, є стабільно високим для МСП. Мінімальна ставка, становить майже 18% і пропонується лише декількома банками. Слід звернути увагу й на те, що кредитний портфель клієнтів малого та середнього бізнесу Ощадбанку станом на 1 травня 2018 р. становив майже 3 млрд грн, крім того, у найближчій перспективі банк має намір подвоїти цей показник.

Як свідчить аналіз українського досвіду, договір кредиту може передбачати окремі платежі за управління кредитом у відсотках від суми, що є протиправним, оскільки кредитним договором мають бути встановлені абсолютно усі умови надання кредиту. Ще одним ризиком підприємця є існуюча практика збільшення банками відсоткових ставок за кредитами, що обґрунтовується кредиторами принципом свободи договору. Тобто привабливі, на перший погляд, умови банків не завжди є сприятливими та комфортними для подальшої діяльності бізнесу.

Банки не в змозі самостійно забезпечити усіх суб'єктів МСП, які мають таку потребу, мікrokредитами, й неохоче йдуть на видачу великої кількості дрібних позик через високі операційні витрати, які, власне, пов'язані з оцінкою і контролем кожного з них. У результаті підприємства МСП, що бажають отримати кредит навіть на суму від 10 тис. до 20 тис. дол. США відчувають значні труднощі з пошуком поточних джерел фінансування.

Зависокі ризики кредитування в сегменті МСП і нестабільна ситуація на ринках стають на заваді активно-го банківського кредитування невеликих компаній за ставками, співрозмірними порівняно до кредитів великого бізнесу. Очевидно, що банки не в змозі також оперативної та точно оцінювати кредитний ризик позичальників сектору МСП через неналежний рівень прозорості фінансової звітності та централізованого моніторингу кредитних історій. Разом з тим, підприємства стабільно збільшують розміри протермінованих кредитів на балансі банків, що помітно впливає на якість обслуговування боргу.

Однак, не зважаючи на зазначені проблеми, протягом 2018 року кредитування банками суб'єктів господарювання поживалося. Так, за даними НБУ станом на 1 січня 2018 р. обсяг кредитів, що надані суб'єктам господарювання становив 864412 млн грн, а станом на 1 жовтня 2018 року — 945462 млн грн [4]. Приріст кредитування суб'єктів господарювання відбувся як за рахунок кредитів, наданих як у гривні, так і в іноземній валюті. Зокрема обсяг кредитів корпоративному сектору економіки протягом вересня 2018 року зріс як у національній валюті (на 1,1% до 485,7 млрд грн), так і в іноземній (в доларовому еквіваленті вони збільшилися на 1,3% до 14,7 млрд дол. США) [19].

Рис. 2. Альтернативні джерела фінансування МСП у 2017 р.

Джерело: складено авторами на основі джерела [16].

Таким чином, поступово українські банки все ж починають активізувати кредитування і МСП, пояснюючи це його більшою надійністю, порівняно з великим бізнесом. Кредитування МСП має тенденцію до подальшого зростання, оскільки великі вітчизняні підприємства переважані кількістю боргових зобов'язань. За оцінкою експертів, до 2020 року питома вага кредитів МСП в кредитному портфелі банків може досягнути 10—15%. Наразі ж частка кредитів МСП в портфелі банків, наприклад, у Казахстані становить 10%, у Вірменії 34% [6].

За варіантами отримання позикових коштів для МСП сьогодні доступні такі інструменти: кредити на поточну діяльність, комерційна іпотека, інвестиційні кредити та деякі особливі форми кредитів, такі як, наприклад, лізинг та інші, що наведені у таблиці 2.

Окрім зазначених вище інструментів, зокрема у зовнішньоекономічній діяльності широко використовується акредитив, що за своєю економічною сутністю є операцію протилежною факторингу. Для більшості підприємств фінансові проблеми обмежуються лише високими банківськими відсотками та відсутністю застави для отримання банківського кредиту. Частковому вирішенню зазначених проблем може сприяти розвиток венчурних фондів в Україні, створення віртуальних бізнес-інкубаторів, індустриальних парків та інших ефективних і дієвих структур.

Зміни на фінансовому ринку, що відбувалися у 2014—2017 рр. спонукали МСП поступово перейти до пошуку альтернативних форм кредитування. Так, банки в деяких галузях "втрачають" частку ринку, порівняно із небанківськими установами, що працюють на більш демократичних умовах, детальніше актуальні джерела фінансування МСП представлено на рисунку 2.

Також спостерігається певна активізація суб'єктів МСП на лізинговому ринку України. За даними "Українського об'єднання лізингодавців", за статистикою 2017 р. лізингові компанії (учасники цього об'єднання) надали своїм клієнтам фінансування на суму 9.8 млрд грн, що на 3.4 млрд грн більше, ніж в 2016 р. Станом на кінець 2017 року обсяг наданих лізингових послуг становив 11.31 млрд грн, і зріс майже на один мільярд гривень, або 9.8% порівняно з 2016 роком [17].

Порівнюючи світовий досвід використання інструментів державної підтримки МСП, варто відзначити, що вагомий внесок у стимулювання процесів їх кредитування здійснюють державні гарантії за кредитами (табл. 3).

Важливим аспектом надання державних гарантій за кредитами МСП є встановлення розмірів гарантійних лімітів. На рисунку 3 наведено приклади лімітів у розрізі надання державних гарантій МСП у ряді країн Європейського Союзу.

Таблиця 3. Світовий досвід державної підтримки малого та середнього підприємництва

№	Інструмент державної підтримки	Канада	Данія	Швеція	Франція	Іспанія	Італія
1	Надання гарантій за кредитами МСБ	+	+	+			+
2	Надання особливих умов гарантування стартапів	+	+				
3	Збільшення частки прямого фінансування МСБ	+			+	+	
4	Створення організацій з державним/змішаним капіталом, які координують виконання завдань в області підтримки МСБ	Мережа бізнес-послуг			Служба малого бізнесу		

Джерело: складено авторами на основі джерела [18].

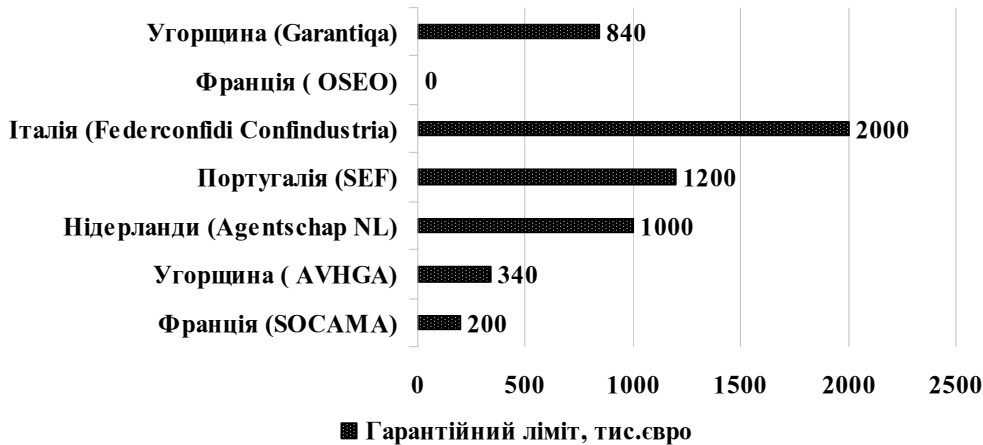

Рис. 3. Програми кредитних гарантій МСП в окремих країнах світу у 2017 р.

Джерело: складено авторами на основі джерела [18].

Тому вважаємо, що в Україні потрібно розробити чітко сплановану програму державних кредитних гарантій у рамках сприяння підтримки мікрокредитування МСП, спираючись на досвід таких країн, як США, Данія, Швеція, Італія та інші. Найважливішим аспектом цього питання є, звісно, фінансова ресурсна база такого процесу, а саме розміри гарантійних лімітів.

Таким чином, на сьогоднішній день вбачається доцільним створення системи державних гарантій, які ґрунтуються на певному обсязі фінансових та матеріальних засобів. Вважаємо, що до "горизонту" впливу держави слід віднести такі аспекти:

- недосконалість податкової системи. Серед ключових причин відсутності України у списку прямих інвестицій для інвесторів з-за кордону є незрозумілість податкової системи в Україні та її складність. Цей фактор пояснює в певною мірою й існування явища "подвійної бухгалтерії" МСП;
- високий рівень корупції в країні;
- загальний кризовий стан економіки та банкрутство суб'єктів МСП;
- декларативність державної підтримки та непрозорість її отримання;

— відсутність захищеності від рейдерства.

Ведучи мову про загальну підтримку і стимулювання державою розвитку МСП слід зазначити, що вона носить переважно декларативний характер, а не практичний. До такого висновку можна прийти за підсумками аналізу затвердженої у 2017 році Кабінетом Міністрів України Стратегії розвитку МСП в Україні на період до 2020 року [13]. Другий напрям Стратегії — "Розширення доступу малого і середнього підприємництва до фінансування" — присвячений питанням створення сприятливих умов для ведення бізнесу та повного розкриття потенціалу сектору МСП, але, виходячи з українських суворих реалій, ні банки, ні влада не прагнуть оптимізувати ситуацію у сфері кредитування, а, навпаки, підвищують вимоги до підприємців, інноваційності їх діяльності.

На наш погляд, необхідне створення Стратегії розвитку МСП на триваліший відрізок часу, принаймні на сім років, яка б включала ті напрями й проблеми, окреслені за результатами оцінки Індексу настроїв малого бізнесу, і частки яких зазначені на рис. 4.

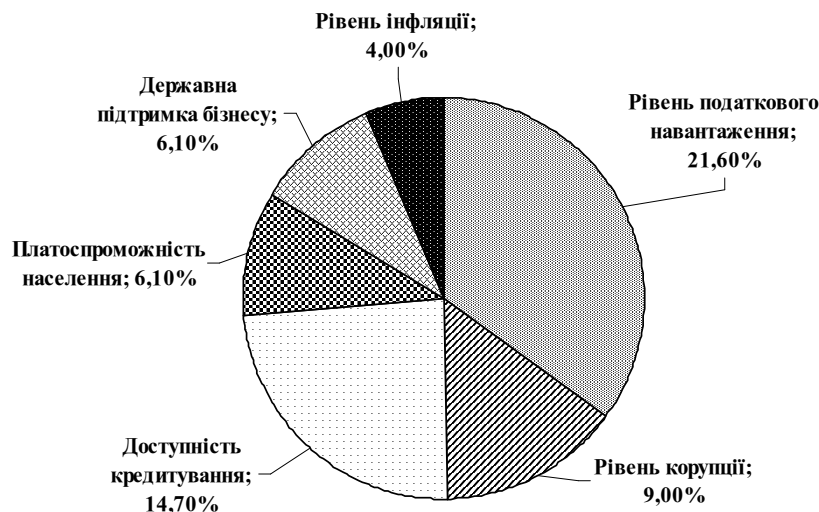

Рис. 4. Результати опитування у межах проекту Unlimit Ukraine щодо факторів, які стримують розвиток сектору МСП станом на 2018 р.

Джерело: складено авторами на основі джерела [5].

**ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ
ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ**

Таким чином, проведений аналіз дає змогу дійти висновку, що заходи з удосконалення кредитування МСП для України мають бути виваженими та послідовними, тільки таким чином можливе досягнення синергетичного ефекту від їх реалізації. До таких заходів слід віднести:

— по-перше, розвиток спеціалізованих он-лайн-платформ, через які підприємці зможуть отримувати позики, прикладами таких платформ є Funding Circle, Kabbage, Lending Club чи RenRen;

— по-друге, використання інновацій у сфері кредитування, а саме поширення краудфандингових майданчиків, діючими наразі в Україні є "Спільнокошт" та "Na-Starte". Цей ресурс стане особливо привабливим також для дрібних інвесторів, які націлені на розміщення невеликих сум грошових коштів;

— по-третє, організація консультаційної допомоги та навчання основам ведення власної справи;

— по-четверте, проведення заходів щодо усунення адміністративних бар'єрів функціонування, а саме перешкод при сертифікації продукції, реєстрації, ліцензування діяльності МСП;

— по-п'яте, створення єдиного масив із систематизованою інформацією про ділову репутацію підприємств, який би був сегментований за класами для оцінки ризиків при укладанні кредитної угоди. Цей ресурс міг би потенційно включати дорожні карти розвитку підприємств, що дозволило б консолідованіше та транспарентніше відображати цілі використання коштів, що надійшли, і відтворювати порівняльну характеристику підприємств-аналогів.

Література:

1. Лукашова Л.В. Імперативи розвитку малого підприємництва в Україні / Л.В. Лукашова // Економіка України. — 2018. — №9. — С. 112—122.
2. Кредити на розвиток бізнесу в банках України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.bankchart.com.ua/business/credit/any/6/980/365>
3. Doing Business 2019. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/media/Annual-Reports/English/DB2019-report_web-version.pdf
4. Показники банківської системи / Національний Банк України [Електронний ресурс]: офіційний веб-сайт. — Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=34661442
5. Індекс настроїв малого бізнесу. Спільне дослідження ЛІГА:ЗАКОН та ЕВА в рамках проекту Unlimit Ukraine, Індекс настроїв малого бізнесу [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://eba.com.ua/wp-content/uploads/2018/03/Indeks-nastroiyiv-malogo-biznesu.pdf>
6. Частка кредитів МСБ в кредитному портфелі українських банків може збільшитися до 10-15% до 2020 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу: <https://www.ideabank.ua/uk/about/news/1153-chastka-kredytiv-msb-v-kredytnomu-portfeli-ukrayinskyk/>
7. Волкова Н.І. Аналіз проблем кредитування малого та середнього бізнесу в сучасних економічних умо-

вах / Н.І. Волкова, К.Д. Свірідова // Фінанси, облік, банки. — 2017. — № 1. — С. 55—62.

8. Yefremova O. State support of small and middle class / O. Yefremova // Herald of Kyiv national university of trade and economics. — 2016. — № 6. — С. 43—54.

9. Стояненко І.В. Розвиток малого та середнього бізнесу в країнах ЄС / І.В. Стояненко, Я.О. Біленко // Молодий вчений. — 2018. — № 1. — С. 997—1000.

10. Донець О.Б. Напрями активізації банківського кредитування малого і середнього бізнесу в Україні / О.Б. Донець // Східна Європа: економіка, бізнес та управління. — 2016. — № 3 (03). — С. 205—209.

11. Лукашова Л.В. Напрями підвищення конкурентоспроможності суб'єктів малого підприємництва в Україні / Л.В. Лукашова // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. — 2017. — Випуск № 27. — С. 18—22.

12. Меджибовська Н.С. Краудфандинг для малого бізнесу: міф чи реальність? / Н.С. Меджибовська // Економіка України. — 2016. — № 10. — С. 20—33.

13. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24 травня 2017 р. № 504-р. Про схвалення Стратегії розвитку малого і середнього підприємництва в Україні на період до 2020 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/250167535>

14. Фінансові результати до оподаткування за видами економічної діяльності з розподілом на великі, середні, малі та мікропідприємства у 2017 році / Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.ukrstat.gov.ua>

15. Степура А.Т. Банківські інновації: сутність та значення у кредитуванні малого і середнього бізнесу / А.Т. Степура // Причорноморські економічні студії. — 2017. — № 14. — С. 131—135.

16. Survey on the Access to Finance of Enterprises in the euro area: [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/ecb-accessstofinancesmallmediumsizedenterprises201711.en.pdf?beb1832df4af9efa945a5a1f7b99eeb7>

17. Підсумки роботи компаній учасників Асоціації у 2017 році / Українське об'єднання лізингодавців [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу: <http://uul.com.ua/2018/pidsumky-roboty-kompanij-uchasnykiv-asotsiatsiyi-u-2017-rotsi/>

18. Підтримка малого та середнього бізнесу в світі (огляд інструментів і політик). Інформаційна довідка, підготовлена Європейським інформаційно-дослідницьким центром на запит народного депутата України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://euinfo-center.rada.gov.ua/uploads/documents/28947.pdf>

19. У вересні банки активно залучали кошти населення та продовжували нарощувати кредитування / Національний Банк України [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=79377845&cat_id=55838.

20. Britchenko I., Polishchuk Ye., Varnaliy Z. et al. Development of Small and Medium Enterprises: the EU and East-Partnership Countries Experience : monogr. — Tarnobrzeg : Wydawnictwo Panstwowej Wyzszej Szkoły Zawodowej im. prof. Stanisława Tarnowskiego, 2018. — 378 p.

21. Варналій З.С., Білик Р.Р. Конкуреноспроможність малого і середнього підприємництва в Україні на регіональному рівні // Малий і середній бізнес. — 2015. — № 1—2 (60—61). — С. 97—106 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://aup.org.ua/wp-content/uploads/%D0%9C%D0%A1%D0%91-2015-%E2%84%961-2.pdf>.

22. Брітченко І.Г., Смерічевський С.Ф., Ахунзянов О.В., Банасько Т.М. та ін. Закономірності і перспективи розвитку малого підприємництва в структурі національної інноваційної системи України: моногр. — Херсон: Видавничий дім "Гельветика", 2017. — 224 с.

References:

1. Lukashova, L. V. (2018), "Imperatives of development of small business in Ukraine", *Economy of Ukraine*, vol. 9, pp. 112—122.

2. Bankchart-Banking Ratings (2018), "Loans for business development in banks of Ukraine", available at: <http://www.bankchart.com.ua/business/credit/any/6/980/365> (Accessed 3 November 2018).

3. The official website of the World Bank (2018), "Doing Business 2019", available at: http://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/media/Annual-Reports/English/DB2019-report_webversion.pdf (Accessed 3 November 2018).

4. The official website of National bank of Ukraine (2018), "Banking system indicators", available at: https://bank.gov.ua/control/en/publish/article?art_id=34705283&cat_id=34798612 (Accessed 3 November 2018).

5. The official website of European Business Association (2018), "Small business sentiment index. Joint study LIGA:LAW and EVA within the framework Unlimit Ukraine project", available at: <https://eba.com.ua/wp-content/uploads/2018/03/Indeks-nastroyiv-malogo-biznesu.pdf> (Accessed 3 November 2018).

6. The official website of Idea bank of Ukraine (2018), "The share of SME loans in the loan portfolio of Ukrainian banks may increase to 10—15% by 2020 — the head of the Board of Directors of the Idea Bank Mikhail Vlasenko", available at: <https://www.ideabank.ua/uk/about/news/1153-chastka-kredytiv-msb-v-kredytному-portfelі-ukrayinskyk/>

7. Volkova, N. I. and Sviridova, K. D. (2017), "Analysis of problems of lending to small and medium-sized businesses in modern economic conditions", *Finance, accounting, banks*, vol. 1 (22), pp. 55—62.

8. Iefremova, O. (2016), "State support of small and middle class", *Herald of Kyiv national university of trade and economics*, vol. 6, pp. 43—54.

9. Stoianenko, I. V. and Bilenko, Ya. O. (2018), "Small and medium-sized business development in EU countries", *Young Scientist*, vol. 1 (53), pp. 997—1000.

10. Donets, O.B. (2016), "Directions of activation of bank lending to small and medium business in Ukraine", *Eastern Europe: economy, business and administration*, vol. 3 (03), pp. 205—209.

11. Lukashova, L. V. (2017), "Directions of improving the competitiveness of small business entities in Ukraine", *Scientific Herald of the International Humanitarian University*, vol. 27, pp. 18—22.

12. Medzhybovska, N. S. (2016), "Crowdfunding of a small business: myth or reality?", *Economy of Ukraine*, Vol. 10, pp. 20—33.

13. The Government portal (2017), "Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated May 24, 2017, № 504-r. "On Approval of the Strategy for the Development of Small and Medium Enterprises in Ukraine until 2020"", available at: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/250167535> (Accessed 3 November 2018).

14. The official website of State Statistics service of Ukraine (2018), "Number of enterprises of economic activity with separation on large, medium, small and microenterprises in 2017", available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (Accessed 3 November 2018).

15. Stepura, A.T. (2017), "Banking innovation: the essence and the value in lending to small and medium business", *Prychornomors'ki ekonomichni studii*, vol. 14, pp. 131—135.

16. The official website of European Central Bank (2017), "Survey on the Access to Finance of Enterprises in the euro area", available at: <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/ecb.accessstofinancesmallmediumsizedenterprises201711.en.pdf?beb1832df4af9efa945a5a1f7b99eeb7> (Accessed 3 November 2018).

17. The official website of Association "Ukrainian Union of Lessors" (2018), "2017 annual results of UUL member companies", available at: <http://uul.com.ua/en/2018/pidsumky-roboty-kompanij-uchasnykiv-asotsiatsiyi-u-2017-rotsi> (Accessed 3 November 2018).

18. The official website of European Information and Research Center (2017), "Small and medium business support in the world (tool review and policy review). Information note prepared by the European Information and Research Center at the request of the people's deputy of Ukraine", available at: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/28947.pdf> (Accessed 3 November 2018).

19. The official website of National bank of Ukraine (2018), "In September, Banks Actively Attracted Corporate Funds and Continued to Increase Retail Lending", available at: https://bank.gov.ua/control/en/publish/article?art_id=79517200&cat_id=76291 (Accessed 3 November 2018).

20. Britchenko, I. Polishchuk, Ye. Varnaliy, Z. et al. (2018), *Development of Small and Medium Enterprises: the EU and East-Partnership Countries Experience*, Wydawnictwo Panstwowej Wyzszej Szkoły Zawodowej im. prof. Stanisława Tarnowskiego, Tarnobrzeg, Poland.

21. Varnalii Z.S. and Bilyk R.R. (2015), "Competitiveness of small and medium sized enterprises in Ukraine at the regional level", *Malyi i serednii biznes*, vol. 1—2 (60—61), pp. 97—106, available at: <http://aup.org.ua/wp-content/uploads/%D0%9C%D0%A1%D0%91-2015-%E2%84%961-2.pdf> (Accessed 3 November 2018).

22. Britchenko, I.G. Smerichev's'kyi, S.F. Akhunzyanov, O.V. Banas'ko, T.M. et al. (2017), *Zakonomirnosti i Perspektyvy Rozvytku Maloho Pidpryemnytstva v Strukturi Natsional'noi Innovatsiinoi Systemy Ukrainy [Regularities and Prospects of Small Business Development in the Structure of the National Innovation System of Ukraine]*, PH "Gel'vetika", Kherson, Ukraine. *Стаття надійшла до редакції 07.11.2018 р.*